

κείμενο· κι αὐτό, γιατί δὲν ἤξεραν ἀκόμα τίς τεράστιες δυνατότητες τῆς ἀνθρώπινης μνήμης.

Ὡς πρὸς τίς ἀντιφάσεις, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ πιὸ διατυμπανισμένη εἶναι αὐτὴ πού ἀφορᾷ τὸν Πυλαιμένη, τὸν ἀρχηγὸ τῶν Παφλαγόνων, ὁ ὁποῖος σκοτώνεται ἀπὸ τὸν Μενέλαο (Ε 576 κέ), στὸ Ν δμωσ (643 κέ) σκοτώνεται ὁ γιὸς του Ἀρπαλίωνας, κι ὁ Πυλαιμένης παρακολουθεῖ τὴν ἐξαγωγή τοῦ νεκροῦ ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης κλαίοντας:

657 ἐς δίφρον δ' ἀνέσαντες ἄγον προτὶ Ἴλιον ἱρὴν  
ἀχνύμενοι· μετὰ δέ σφι πατὴρ κίε δάκρυα λείβων,  
ποινὴ δ' οὗ τις παιδὸς ἐγίγνετο τεθνηῶτος,

παρατηροῦμε ὅτι, ἐνῶ τὸ ὀξύ κριτικὸ πνεῦμα τῶν φιλολόγων εἶναι πάντα πρόθυμο νὰ βλέπη προσθήκες καὶ ὑποπτους στίχους, συχνὰ κι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη, μόνο αὐτοὺς τοὺς δυὸ (658-9) πού ἀφοροῦν τὴν παρουσία τοῦ πατέρα, δὲν θέλησε νὰ τοὺς ἀμφισβητήσῃ, ἀν καὶ ἀποτελοῦν φανερὴ προσθήκη, γιατί ἔρχονται σὲ ἀντίφαση μὲ τὴν ἄμεση συνέχεια, ὅπου ὁ Πάρης, —πού στενοχωρέθηκε πολὺ γιατί σκοτώθηκε ὁ φίλος του (660)—, σκοτώνει ἀμέσως τὸν Εὐχήνορα τὸν Κορίνθιο (660-672), κι ἐπομένως ξεπλήρωσε (ποινὴ) τὸ αἷμα τοῦ σκοτωμένου (τεθνηῶτος). Ἄν λοιπὸν ὑπάρχει μιὰ κραυγαλέα ἀντίφαση, αὐτὴ βρίσκεται ἀνάμεσα στοὺς στ. 658-9 καὶ τὴν παρακάτω (660-72) ἐνότητα μὲ τὴν ἐκδίκηση τοῦ Πάρη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ πρόβλημα εἶχε ἀπασχολήσει καὶ τοὺς ἀρχαίους (Ἀλεξανδρινούς) γραμματικούς: στὰ Σχόλια Α (δηλ. τοῦ κώδικα Venetus 454, αὐτὰ πού εἶχε ἐκδώσει ὁ Villosion καὶ τὰ ἤξερε ὁ Wolf) ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι τοὺς στ. 658-9: «ὁ δὲ Ἀριστοφάνης (δηλ. ὁ Βυζάντιος) ἀθετεῖ, ὁ δὲ Ἀρίσταρχος ἢ ἀθετεῖν φησὶν δεῖν ἢ ὁμωνυμίαν νομίζειν» (ἡ ὁμωνυμία εἶναι δύσκολη: δυὸ Πυλαιμένηδες, κι οἱ δυὸ Παφλαγόνες, εἶναι κάπως ὑπερβολικό· στὴν ἐκδ. Allen, Ὁξφ. 1931, οἱ στίχοι σημειώνονται μὲ ὀβελόν).<sup>1</sup>

Για να συνοψίσουμε: η θεωρία του Wolf ήταν συγκροτημένη και υποταγμένη σε αυστηρή επιστημονική μέθοδο. "Όλα τα στοιχεία επάνω στα οποία στηριζόταν δεν ήταν νέα — είχαν χρησιμοποιηθεί και από τον d'Aubignac και από τον J.B. Merian (1789) —, ήταν όμως συγκεντρωμένα και υποστηριγμένα με επιχειρηματολογία που την έκαμνε πιο πειστική ή εξαιρετική προσωπικότητα του Wolf, ο οποίος σε ηλικία 25 χρονών (στα 1784) ήταν καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Halle (γενν. στα 1759) και ήταν τότε μόλις 35 χρονών. Γι' αυτό η επίδραση των Προλεγόμενων ήταν πολύ μεγάλη και με αυτά αρχίζει ουσιαστικά η νεότερη φιλολογική έρευνα του Όμηρου στην Εύρώπη και η ανάλυση των επών (=αναλυτική θεωρία), με την τεράστια φιλολογία που δημιούργησε. Τα έπη τοποθετήθηκαν — μιά και καλή για όρισμένους φιλολογικούς κύκλους — στο ανατομικό τραπέζι, και με αντικαλλιτεχνικών τρόπο, με παραμερισμόν ή και άρνηση του ποιητή, το ποιητικό έργο έπαψε να είναι ποιητικό και να εξετάζεται σαν τέτοιο. Τα έπη έγιναν κείμενα, που το πιο θανάσιμο αμάρτημα του ποιητή τους ήταν ότι δεν έλαβε υπόψη του με τι μεγεθυντικούς φακούς θα γινόταν ύστερα από 3.000 περίπου χρόνια η εξέταση του έργου του, που αυτός το σύνθεσε για να τέρψη. Ξεχάστηκε κυρίως ότι αυτά απαγγέλλονταν ή τραγουδιούνταν σε στιγμές ευφορίας ψυχικής, ή για να δημιουργηθεί μια τέτοια ευφορία, και ότι κανένας άκροατής δεν μπορεί να θυμάται μιά ένδεχομένη αντιφατική λεπτομέρεια. Μολαταύτα ο άκρωτηριασμός και ο διαμελισμός του έργου-πρώματος ήταν ή λύση.

"Ό,τι μπορούσε να νομισθεί ότι δεν υπάκουε στις στεγνές, αντιποιητικές συλλήψεις των φιλόλογων, ό,τι θα μπορούσε να είναι μια ξεχωριστή ένότητα με ιδιαίτερη καλλιτεχνική πρόθεση μέσα στην ευρύτερη καλλιτεχνική σύλληψη, ό,τι θα ήταν ανάπτυξη ή επεξεργασία ενός θέματος ή μια έντεχνη και σκόπιμη επιβράδυνση, αυτό θεωρούνταν προκαταβολικά προσθήκη, διασκευή, κατώτερη

του Ariosto, για να αναφέρουμε ένα παράδειγμα, ο Palasto σκοτώνεται στο 18. β.σ.μ., ενώ στο 40. και 41. ζει! Πβλ. και Schanz - Hosius 1,509-10 για το *De nat. deor.* του Κικέρ. (2.29, 73 και 3.7, 18).

δημιουργία, που έγινε από διασκευαστές. Είναι καταπληκτική η εύπιστία των φιλόλογων, να νομίζουν ότι όλοι οι διασκευαστές ήταν ήλιθιοι, ότι ο Όμηρος πρέπει να σύνθετε πάντα ίσης αξίας στίχους,<sup>1</sup> και προπάντων ότι αυτά που οι φιλόλογοι νομίζουν προσθήκες, διασκευές, διαφορετικές ενότητες, αυτές ήταν πράγματι τέτοιες και για τον ποιητή. Έτσι, το Ω της *Ιλιάδας*, ένα από τα πιο αναπόσπαστα τμήματά της, όπως είδαμε, θεωρήθηκε προσθήκη, το Σ με την ασπίδα του Αχιλλέα προσθήκη, το α-ό της *Οδύσσειας* με την δραστηριότητα του Τηλέμαχου, ιδιαίτερο έπος που προτάχθηκε στο σώμα του νόστου του Οδυσσέα, το λ (τέκνια) προσθήκη, κλπ.

Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση του Goethe, ο οποίος, ενώ στην αρχή είχε ένθουσιασθή από την θεωρία του Wolf<sup>2</sup>, αργότερα σε διάφορες ευκαιρίες εξέφρασε διαφορετική γνώμη και δημοσίευσε, τέλος, μιά επίσημη αποκήρυξη (σ' ένα μικρό ποίημα: *Hommer wieder Hommer*) = "Ο Όμηρος ξανά Όμηρος" της λύσης του όμηρικού προβλήματος από τον Wolf<sup>3</sup>. Στις *Συνομιλίες με τον Eckermann* (1 Φεβρ. 1827) λέει: «στην ποίηση η εξοντωτική κρίτική δεν είναι τόσο επίζημία. Ο Wolf διέλυσε τον Όμηρο, και μολαταύτα δεν μπόρεσε να βλάψη το ποίημα: γιατί αυτό έχει θαυματουργή δύναμη σαν τους ήρωες της Walhalla, που το πρώι κομματιάζονται και το μεσημέρι κάθονται ξανά γεροί στο τραπέζι».

Η αναλυτική θεωρία συνεχίστηκε με μαθητές και οπαδούς του Wolf, στην διαδρομή των δεκαετιών όμως έπαψε σοβαρές τροποποιήσεις, από τις οποίες ή μιά καταστάλαξε στην θεωρία των μικρών επών ή της συγκόλλησης, μιά δεύτερη συνεχίζει την προηγούμενη σαν θεωρία της συμπλήρωσης, ή τρίτη αποτελεί μιά απομάκρυνση από τις προηγούμενες και είναι η θεωρία της διευρύνσης ενός

1. Οι αρχαίοι δεν έτρεφαν αυταπάτες ως προς αυτό: πβλ. Horat. *Ars poet.* 359 *quandoque bonus dormitat Homerus*.

2. Στην εισαγωγική έλεγεια στον Hermann und Dorothea: «θα πισώμε πρώτα στην ύγεια του ανθρώπου που μάς ελευθέρωσε, επί τέλους, το λημέρι από το όνομα Όμηρος...»

3. Βλ. G. Highet, *δ.π.*, σσ. 386 και 669.

ἀρχικού πυρήνα, κι ή τελευταία είναι ή ἀναζήτηση πηγών ή προτύπων ἀπό τὰ ὅποια ἐνδεχομένως ἀντλήσε ὁ "Ὀμηρος (νεοαναλυτική θεωρία).

Εἰσαγωγή στὸν "Ὀμηρο

α) 'Η θεωρία τῶν μικρῶν ἐπῶν ή τῆς συγκόλλησης στηρίζεται κυρίως στίς ἐργασίες τοῦ K. Lachmann (1793-1851), ὁ ὅποιος μελετώντας τὸ μεσαιωνικὸ γερμανικὸ λαϊκὸ ἔπος τῶν Nibelungen (13. αἰ.) βρῆκε ὅτι αὐτὸ συγκροτήθηκε ἀπὸ περισσότερα μικρά, ἀνεξάρτητα καὶ λίγο-πολύ αὐτοτελῆ, μικρὰ ἐπικά ποιήματα, πού ἐνῶ δὲν εἶχαν ἀρχικὰ ἰδιαίτερη σχέση ἀναμεταξύ τους, ἐνώθηκαν σιγά σιγά ἀφήνοντας ὅμως εὐδιάκριτα σημάδια ἀνωμαλιῶν στὰ σημεία τῆς συναρμογῆς καὶ ἀσυνεπειῶν στὸ σύνολο. 'Εφαρμόζοντας τὴν ἴδια μέθοδο καὶ στὴν 'Ιλιάδα<sup>1</sup> ἐβρίσκει ὅτι αὐτὴ ἀποτελέσθηκε ἀπὸ 18 ἀρχικὰ ἀνεξάρτητες μικρότερες ἐνότητες, πού τίς συναρμολόγησαν μετὰ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ ραψῳδοί. 'Η συναρμολόγηση αὐτὴ δὲν ἦταν δυνατό νὰ μὴ ἀφήσῃ ἴχνη, καὶ γι' αὐτὸ παρατηροῦνται οἱ ἀνωμαλίες καὶ οἱ ἀντιφάσεις.

β) 'Η θεωρία τῆς συμπίλησης (Kompilationstheorie) ἀποτελεῖ ἀνάπτυξη καὶ βελτίωση τῆς θεωρίας τῆς συγκόλλησης, γιατί ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη ὅτι ἕνας ἄλλος ἢ ἄλλοι ποιητὲς παρεμβάλλονταν ἀνάμεσα στίς ἀρχικὲς ἐνότητες καὶ σ' αὐτὸ πού ἔχουμε ἐνῶ νὰ τὰ προσαρμόσουν καὶ νὰ τὰ ἐνώσουν, ἡ προσπάθεια ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι πάντοτε ἐπιτυχημένη. 'Εκπρόσωπός της εἶναι κυρίως ὁ Adolf Kirchhoff (1826-1908), μαθητὴς τοῦ Lachmann. 'Ο Kirchhoff ἐφάρμοσε τὴν μέθοδό του στὴν 'Ὀδύσσεια, στὴν ὁποία ξεχώριζε τρία ἀρχικὰ ἔπη, τὴν Τηλεμάχεια (α-δ), τὸν νόστο τοῦ 'Ὀδυσσεύ (ε-ν) καὶ τὴν μνηστηροφονία, πού ἕνας μεταγενέστερος ραψῳδός, στὸν ὁποῖο μπορούμε νὰ δώσουμε τὸ ὄνομα "Ὀμηρος, τὰ ἐπεξεργάσθηκε καὶ τὰ ἐνώσε ὁργανικά, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν μιὰν ἐνότητα.

1. Δυὸ ἀνακοινώσεις στὴν 'Ακαδημία τῶν 'Επιστημῶν τοῦ Βερολίνου (1837, 1841), πού δημοσιεύθηκαν στὰ 1847 μετὰ τὸν τίτλο: *Betrachtungen über Homers Ilias von K. Lachmann mit Zusätzen von Moritz Haupt*. Οἱ προσθήκες τοῦ M. Haupt ἀφοροῦσαν μιὰν ἄλλη ἀνακοίνωση τοῦ Lachmann γιὰ τὸν ὑπολογισμό τῶν ἡμερῶν τῆς 'Ιλιάδας ἀπὸ τὸν Ζηρόδοτο.

Προσπάθειες νὰ ἐνωθοῦν οἱ δυὸ προηγούμενες ἀναλυτικὲς ἀπόψεις ἔγιναν κατὰ τὴν περίοδο τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου (1914-18) καὶ ἀργότερα, ἀπὸ τὸν E. Bethe (*Homer, Dichtung und Sage, I. Ilias, Λειψία 1914. II. Odyssee, Kyklos, 1922<sup>1</sup>, 1929<sup>2</sup>. III. Die Sage vom Troischen Krieg, 1927*)<sup>1</sup>, τὸν Ulrich von Wilamowitz - Moellendorf (*Die Ilias und Homer, Βερολίνο 1916*) καὶ τὸν Eduard Schwartz (*Zur Entstehung der Ilias, Schriften der wissensch. Gesellschaft Strassburg 34, 1918*)<sup>2</sup>.

Στὴν διάρκεια τοῦ 2. παγκόσμιου πολέμου (1939-45) καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτόν, ὁ G. Jachmann ξανάπιασε τὴν θεωρία τῶν μικρῶν ἐπῶν<sup>3</sup> ὡς ἕνα καλὸ παράδειγμα θεωρεῖ τὴν συνάντηση τοῦ "Εκτορα καὶ τῆς 'Ανδρομάχης στὸ Z (369-502), πού κατὰ τὴν γνώμη του ὁ συμπιλητὴς δὲν τὴν τοποθέτησε στὴν σωστὴ τῆς θέση, ἀφοῦ αὐτὴ ἡ συνάντηση, ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι ἀφήνεται νὰ ἐννοηθῇ, δὲν εἶναι ἡ τελευταία ἀνάμεσα στὸ ζευγάρι (βλ. καὶ σ. 40,1). "Αλλὰ ἐπεισὸδια (Τειχοσκοπία, 'Αγαμέμνωνος ἐπιπώλησις, συνάντηση Γλαύκου - Διομήδη [Z 119-236]) ὑφίστανται ἐπίσης τὴν κριτικὴ του.

γ) 'Η θεωρία τῆς διεύρυνσης (Erweiterungstheorie).

Στηρίζεται στὴν ἀποψη ὅτι στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε ἕνας ποιητικὸς ὑψηλός, μικρὸς καὶ σφιχτοδεμένος ἐπικός πυρήνας, πού μετὰ τὸν καιρὸ καὶ μετὰ τίς ἐπεμβάσεις τῶν διαφορῶν ραψῳδῶν ἀναπτυσσόταν καὶ ἀποκοτοῦσε καινούργια στοιχεῖα κατώτερης συνήθως ποιότητος. Αὐτὰ προκαλοῦν καὶ τίς ἀτέλειες, ἀσυνέπειες, ἀντιφάσεις, ἀνισότητες στὴν ποιότητα κλπ. Φυσικὴ συνέπεια μιᾶς τέτοιας ὑπόθεσης εἶναι ἡ ἀναζήτηση παλιότερων καὶ νεώτερων «στρωμάτων» καὶ τῶν ἀντίστοιχων «διασκευαστῶν» τους<sup>4</sup> φυσικὴ συνέπεια ἐπίσης εἶναι ὅλοι οἱ «διασκευαστὲς» νὰ θεωροῦνται κατώτεροι δη-

1. "Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸν 2. τόμο (σ. 149-297) σὲ ἐπανάδοση μετὰ τὸν τίτλο *Der Troische Epenkreis*, Darmstadt 1966.

2. Βλ. A. Lesky, *Homeros* (Sonderausgabe der Paulyischen RE der classischen Altertumswissenschaft), Stuttgart 1967, σ. 70.

3. «Homerische Einzellieder», *Symbola Coloniensia Ios. Kroll oblata*, 1949, 1.

μιουργοί, χωρίς καμιάν κριτική στάση, χωρίς καμιάν ικανότητα νά αντιληφθούν ἂν αὐτὸ τὸ μέρος ποὺ προσθέτουν μετὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν ἐπεξεργασία τοὺς συγκρούεται μετὰ τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα ἢ ὄχι. Ἀντίστοιχα, ἡ μαντική ικανότητα τῶν φιλολόγων — καὶ τῶν πιὸ ἐξυπνῶν ἀκόμα — νὰ διακρίνουν τὸ πρῶτο, τὸ δεύτερο, τὸ τρίτο «στρώμα» καὶ τὸν ἀντίστοιχο «διασκευαστὴν» καὶ νὰ ὀρίζουν ἔτσι μετὰ ἀσφάλεια ποιά μέρη — καὶ ποιοὶ στίχοι πολλές φορές! — εἶναι παλιότερα καὶ ποιά νεώτερα, εἶναι ἀξιοθαύμαστη. Πιὸ ἀξιοθαύμαστη ὅμως ἀκόμα — ἂν καὶ εἶναι ἡ μόνη ποὺ ἔπρεπε νὰ περιμένεται — εἶναι ἡ ικανότητά τοὺς νὰ μὴ συμφωνοῦν ἀναμεταξύ τοὺς. Ἔτσι ὅλη αὐτὴ ἡ ἐπίπονη καὶ προσεκτικὴ ἀνατομία τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου ἀλληλοεξουδετερώνεται, καὶ θὰ εἶναι δύσκολο νὰ βρεθοῦν σημεῖα στὰ ὁποῖα νὰ ὑπάρχῃ ἔστω καὶ μερικὴ συμφωνία <sup>1</sup>.

Ὁ οὐσιαστικὸς λόγος τῶν δυσκολιῶν εἶναι ὅτι ἡ ἀναζήτησις γίνεται κυρίως μετὰ βάση τὰ γλωσσικὰ καὶ ὑφολογικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἡ ἀποδεικτικὴ τοὺς σημασία καὶ περιορισμένη εἶναι καὶ πολὺ ὑποκειμενική. Εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ βρεθοῦν στρώματα ποὺ νὰ χρονολογηθοῦν μετὰ διαφορὰ αἰώνων, μετὰ βάση τὴν ὑπόψιν ὅτι ἓνα γλωσσικὸ στοιχεῖο φαίνεται νεωτερικὸ ἢ γιὰ αὐτὸς ὁ στίχος μοιάζει μετὰ κάποιον ἄλλον ἢ ἀποτελεῖ ἀπήχησίν του. Μολαταῦτα, μετὰ τὸν πόλεμον ἔχουμε ἀναβίωσιν αὐτῆς τῆς τάσεως, μετὰ κύριους ἐκπροσώπους τῆς τὸν W. Theiler καὶ τὸν P. Von der Mühl.

Σὲ διάφορες μικρὲς μελέτες <sup>2</sup>, ὁ πρῶτος ἀποκρούει τὴν θεωρίαν τῶν μεμονωμένων μικρῶν ἐπῶν καὶ καταλήγει εἰς τὴν παραδοχὴν διαφορῶν στρωμάτων (1. ἀρχικὴ Ἰλιάδα μαζὶ μετὰ τὴν «προεσβείαν» τὸν Ἀχιλλέα, 2. Τειχομαχία, 3. Διὸς ἀπάτη, 4. Διὸς βουλή) μετὰ μεταγενέστερες προσθήκας (Δολώνεια, Ἀθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ, Ἐκτο-

1. Βλ. μιὰν παραστατικὴν ἀπεικόνισιν αὐτῆς τῆς κατάστασης στοῦ Ἰ. Θ. Κακρυδιῆ, *Gnomon* 28, 1956, 401-411, καὶ «Ὁμηρικὰ ἀντιλεγόμενα», *Ἐποχές*, τεύχ. 11, Μάρτ. 1964, 1-14.

2. «Die Dichter der Ilias» (= Οἱ ποιητὲς τῆς Ἰλ.), *Festschrift Thiéche*, Bern 1947, 125-167 καὶ «Noch einmal die Dichter der Ilias», *Thesaurismata*, *Festschrift I. Kapp*, Μόναχο 1954, κλπ.

δ) Ἀναζήτηση πηγῶν ἢ προτύπων (νεοαναλυτικὴ θεωρία).

Ἰδιαίτερη ἐξέλιξη καὶ ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴν θεωρίαν ἀποτελεῖ ἡ νεοαναλυτικὴ, ἡ ὁποία ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ θεωρητικὸ γεγονὸς ὅτι ὅλα τὰ ἔργα τέχνης χρεωστοῦν κάτι σὲ προηγούμενά τους, οἱ καλλιτέχνες στοὺς προδρόμους τους, κλπ., καὶ ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ Ὀμηρικά. Στὴν διερεύνηση τῶν προτύπων πρωτοπόρος ὑπῆρξε ὁ D. Mulder, κυρίως μὲ τὴν πραγματεία του «Ἡ Ἰλιάδα καὶ οἱ πηγές της» (*Die Ilias und ihre Quellen*, 1910), ὅπου ἀνάμεσα σὲ ἄλλα διατύπωσε τὴν γνώμη ὅτι «ἡ Πατρόκλεια» στὶς ἀντίστοιχες ραψωδίες τῆς Ἰλιάδας (Π-Ρ, Ψ) ἀναπαριστᾷ τὴν πραγματικότητα τὸν θάνατο τοῦ Ἀχιλλέα, τὴν ταφὴν του κλπ., καὶ ὅτι ὁ Ὅμηρος αὐτὸν χρησιμοποίησε σὰν πρότυπο προσαρμόζοντάς τον πρὸς τὴν περίπτωσιν τοῦ Πατρόκλου. Ἀκόμα καὶ σήμερα ὁ θρῆνος τῆς Θέτιδας (στὸ Σ), τὰ «ἄθλα ἐπὶ Πατρόκλῳ» (Ψ), θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς Νεοαναλυτικοὺς ὅτι ἔχουν μεταφερθῇ ἀπὸ τὴν Αἰθιοπίδα, ὅπου γινόταν μεγαλόπρεπη ἡ ταφὴ τοῦ Ἀχιλλέα (βλ. σ. 13). Τὸ ἴδιο θεωρεῖται ὅτι ἰσχύει καὶ γιὰ διάφορα ἄλλα μέρη τῆς Ἰλιάδας.

Πρώιμη εἶναι ἐπίσης ἡ συμβολὴ τοῦ Ἰ. Θ. Κακριδῆ στὸν ἴδιο τομέα. Στὴν ἐργασία του «Ἀραι» (1929) καὶ «Μελεάγρεια» (*Philologus* 90, 1935, 1) ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὸν μῦθο τοῦ Μελέαγρου καὶ μὲ τὴν παρεισαγωγὴν του στὴν πρεσβείαν πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (Λιταί) στὸ Ι τῆς Ἰλιάδας. Ἀργότερα συνεχίζει τὴν ἴδια προσπάθειαν πρὸς διάφορες κατευθύνσεις στὶς Ὀμηρικὰς ἐρευνες (1944, *Homeric Researches*, Lund 1949, μετάφρασις τοῦ προηγούμενου μὲ μικρὰς διορθώσεις καὶ προσθήκας) καὶ σὲ ἄλλες μικρότερες ἐργασίας.

Τὸν μῦθο τοῦ Μελέαγρου καὶ τὴν σχέσιν του μὲ τὸν Ἀχιλλέα καὶ μὲ τὴν Ἰλιάδα εἶχε πραγματευθῇ ὁ E. Howald στὰ 1924 («Meleager und Achill», *Rh. Mus.* 73, 1924, 402-425) καὶ τὸν χρησιμοποιοῖ ἀργότερα στὸ πολὺ γνωστὸ βιβλίον του «Ὁ ποιητὴς τῆς Ἰλιάδας» (*Der Dichter der Ilias*, 1946, βλ. σ. 145), ὅπου ὑποθέτει ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν σύνθεσιν τῆς Ἰλιάδας ἓνας ποιητὴς σύνθεσε τὸ ἔπος γιὰ τὸ κυνήγι τοῦ κάπρου τῆς Καλυδῶνας (περίληψίς του ἔ-

χουμε στο I 529-594), κι ένας δεύτερος μετέφερε το θέμα της άγλης από τον Μελέαγρο στον Αχιλλέα. Από την Μεμνονίδα, ένα άλλο έπος (που το μέρος της που αφορά τον Μέμνονα το ξέρουμε σήμερα από την Αΐθιοπίδα [βλ. σ. 13]), ο ποιητής της Ιλιάδας πήρε τα σχετικά με τον Αντίλοχο και τον Νέστορα και τα μετέφερε στον Πάτροκλο, κλπ. Έτσι, σύμφωνα με τον Howald, τον πραγματικό Όμηρο δεν πρέπει να τον αναζητήσουμε σε περιγραφές μαχών και στίς ραψωδίες που έχουν θεματική εξάρτηση από άλλα έπη, κλπ, αλλά προπάντων στίς ραψωδίες Α, Ζ, Ω.

Σημαντικήν επίδραση άσκησε επίσης στα άμέσως μετά τον 2. παγκόσμιο πόλεμο χρόνια ή μικρή αλλά ουσιαστική μελέτη του H. Pestalozzi, *Die Achilleis als Quelle der Ilias* (1945 = ή 'Αχιλλείδα σαν πηγή της 'Ιλ.), όπου μια 'Αχιλλείδα, που είχε μεγαλύτερη χρονική έκταση από την σημερινή 'Ιλιάδα, προϋποθέτεται σαν παλιότερο έπος και σαν πηγή για την 'Ιλιάδα του Όμηρου. Η 'Ιλια ή 'Ιλιάδα που έχουμε, με τις αναδρομές και προειδοποιήσεις της για τα έξω από το χρονικό πλαίσιο της γεγονότα, είναι πηγή για την προομηρική ποίηση (Heubeck, έ.ά. 41). Η 'Οδύσσεια επίσης με τις αναφορές της στα γεγονότα της Τροίας είναι μια άλλη πηγή για το ίδιο θέμα.

Αξιόλογες είναι οι εργασίες του W. Schadewaldt (†1974), κυρίως οι *Iliasstudien* (1938<sup>1</sup>, 1943<sup>2</sup>, 1966<sup>3</sup>) και *Von Homers Welt und Werk* (1941<sup>1</sup>, 1952<sup>2</sup>, 1959<sup>3</sup>, 1965<sup>4</sup>), οι οποίες για την 'Ιλιάδα μπορούν να θεωρηθούν μάλλον ένωτικές, συνάπτονται όμως και με την νεοαναλυτική θεωρία, γιατί αναζητούν τα παλιότερα πρότυπα ή θέματα που κυκλοφορούσαν πριν από την 'Οδύσσεια, την 'Ιλιάδα και την έποχή τους. Με εξαιρετικήν δξύνοια και προσοχή ο Schadewaldt παρακολουθεί τις αναφορές και σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα σημεία της 'Ιλιάδας (και του έπικού κύκλου, όσο τον ξέρουμε), μελετά και έρμηνεύει σημαντικά θέματα τεχνικής του Όμηρου (πλοκή, προοικονομία [=προετοιμασία], επιβράδυνση, κλπ)—που τα είχαν προσέξει και οι Άλεξανδρινοί φιλόλογοι, όπως φαίνεται από ύπαινιγμούς στα Σχόλια, κλπ.—και που έχουν μεγάλη σημασία για την κρίση και κατανόηση

του όμηρικού έργου. Οι εργασίες του Schadewaldt διαφατίζουν με ιδιαίτερη καθαρότητα την δομή των έπων, ή οποία έτσι δέχεται περίτεχνη και μελετημένη στο σύνολο και στίς λεπτομέρειες. Ένδεχόμενες ατέλειες, έλλείψεις συνοχής, ή ασυνέπειες νομίζει ότι μπορούν να αποδοθούν στα πρότυπα που χρησιμοποιήθηκαν και στον μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό επιτυχίας της επεξεργασίας και προσαρμογής τους στίς νέες συνθήκες και στα νέα συμφραζόμενα.

Αξιόλογη συμβολή στίς νεοαναλυτικές εργασίες αποτελεί ή μεθοδική μελέτη του W. Kullmann, *Die Quellen der Ilias*, (*Troischer Sagenkreis*), Wiesbaden 1960 (= οι πηγές της 'Ιλ. 'Ο τρωικός έπικός κύκλος), στην οποία επιχειρείται για πρώτη φορά ή συγκέντρωση και εξέταση όλων των προσώπων και γεγονότων — ή αναφορών σε γεγονότα — της 'Ιλιάδας και ή σχέση τους με τον τρωικό ή με άλλους μυθολογικούς κύκλους. Από την εξέταση προκύπτει ότι ή 'Ιλιάδα περιλαμβάνει σημαντικών αριθμό προσώπων που είναι γνωστά και στον Κύκλο, είναι έπομένως προομηρικά, και ότι τα γεγονότα του Κύκλου είναι επίσης σε σημαντικό βαθμό γνωστά στην 'Ιλιάδα. Από την άλλη μεριά ο Kullmann, ξεκινώντας από το γεγονός ότι όρισμένοι σημαντικοί ήρωες πεθαίνουν μέσα στην περιοχή της 'Ιλιάδας ή απουσιάζουν από τον Κύκλο, υποθέτει ότι αυτοί αποτελούν δημιουργίες του Όμηρου ('Έκτορας, Σαρπηδόνας, κ.ά.). Όπως συμβαίνει συνήθως, και ιδιαίτερα στην σχετική με τον Όμηρο φιλολογία, τα συμπεράσματα του Kullmann δεν είναι δυνατό να είναι σωστά σε όλη τους την έκταση, και παρά την μεθοδικότητα και πληρότητα της εργασίας αυτής οι επιφυλάξεις που διατυπώθηκαν<sup>1</sup> είναι σοβαρές.

#### ε) Η ένωτική θεωρία

Η ένωτική θεωρία στηρίζεται φυσικά στην αρχαία παράδοση, ή οποία μιλά πάντα για τον Όμηρο σαν ποιητή της 'Ιλιάδας και της 'Οδύσσειας· τα έπη αυτά αποτελούν το καθένα μιάν ξεχωριστή

1. βλ. U. Hölscher, *Gnomon* 38, 1966, 113-127.